

PAR UZSVARA VIETU SALIKUMOS TĀMNIĒKU IZLOKSNĒS

Latviešu valodas pirmās zilbes uzsvars valodniecībā ir sen zināms. Skaidroti ir arī tā rašanās cēloņi¹. Pirmās zilbes uzsvars ir arī salikumiem², izņemot tos, kas radušies vēlāk, kad uzsvara stabilizēšanās uz pirmās zilbes jau bija nobeigusies³. Bez tam kādu citu, ne pirmo zilbi uzsver arī afektā resp. emfatiskā izrunā⁴.

Vārda uzsvara vietas ziņā latviešu izloksnes kādās detaļās arī nesaskan. Taču pilnīgi savrup ar savu salikumu uzsvaru paliek dažas tāmnieku izloksnes, kurās otras resp. kādas tālākas zilbes uzsvaru dzird arī tad, kad runā bez kāda afekta resp. emfazes⁵. Daļā izlokšņu salikumos ir gan pirmās zilbes uzsvars, bet salikuma pirmajā komponentā ir sastopams gara patskaņa resp. divskaņa saīsinājums. Tā kā latviešu izloksnēs vienzilbes formu garos patskaņus un divskaņus saīsina proklizē, tad šāds salikumu pirmā komponenta saīsinājums liek domāt, ka senāk saīsinātā zilbe bijusi bez uzsvara⁶.

Arī kursiskajās netāmnieku izloksnēs ir saliktenis *cie·māte* 'cienīgmāte'. Tāpēc J. Endzelīns tika izvirzījis šādu skaidrojumu: „Ja nu taisni tāmnieku dialektā rod redzamākas brīvā vārda akcenta pēdas, tas varbūt izskaidrojams ar hipotezi, ka, sākoties lībiešu valodas ietekmei, pirmās zilbes uzsvars latviešu valodā bija attīstījies tālāk (spontāni) nekā kuršu valodā.“⁷

Par novadu, kur brīvais vārda uzsvars bijis ilgāk paglābies, ir arī citādas domas⁸. Tāpēc uzsvara vieta salikumos un garuma saīsinājums salikumu pirmajā komponentā tāmnieku izloksnēs te vēlreiz īpaši salīdzināts ar pārējo izlokšņu dotumiem, meklējot argumentus, kas varētu sekmēt tāmnieku salikumu uzsvara

¹ J. Endzelīns, Latviešu valodas gramatika, Rīgā, 1951 (turpmāk Lvg), 29–32; J. Kazlauskas, Lietuvių kalbos istorinė gramatika, Vilnius, 1968, 20–29.

² Par *salikumiem* ar apvienotāju vārdu saukti *salikteņi* un *atvasinājumi ar priedēkļiem*.

³ Lvg 30–31.

⁴ Lvg 31.

⁵ Lvg 31–32.

⁶ Lvg 31–32 un 144.

⁷ Lvg 32.

⁸ J. Plāķis, Latviešu dialektu intonāciju attiecības, — Latvijas universitātes Raksti, IX, Rīgā, 1924, 6; Z. Zinkevičius, Lietuvių dialektologija, Vilnius, 1968, 46 (15. parinde).

problēmas atrisināšanu. Šai nolūkā analizētas dažas parādības, kam sakars ar uzsvaru. Ir aplūkoti šādi jautājumi: 1) cik plaši ir sastopams kādas citas, ne pirmās zilbes uzsvars salikumos bez emfatiskas artikulācijas, 2) kur ir saīsināti salikumu pirmā komponenta garumi, 3) vai priedēklis ar atbilstošo prepozīciju formā sakrīt vai atšķiras un 4) kāds ir seno garumu liktenis salikumu otrā daļā.

Atbildi uz trešo jautājumu pa daļai sniedz V. Rūķes pētījums „Kurzemes un Vidzemes libiskais apgabals“, kur Ziemeļkurzemes apgabala 10.–15. izoglōsa rāda priedēkļa un prepozīcijas *pie(-)*, *īnuo(-)* un *aiz(-)* izrunu tāmnieku izloksnēs⁹.

1. Salikumu uzsvars neemfatiskā izrunā

Mūsdienu tāmnieku izlokšņu vairumā salikumos ir pirmās zilbes uzsvars (atskaitot, protams, tos izņēmumus, kas raksturīgi visai latviešu valodai¹⁰). Salikumu otras resp. trešās zilbes uzsvars neemfatiskā izrunā reģistrēts Ancē, Dundagā, Kandavā, Laidzē, Mērsragā, Piltenē, Popē, Puzē, Snēpelē, Spārē, Stendē, Ugālē, Užavā, Valgālē, Vandzenē, Vārvē un Ventā. Pa lielākajai daļai konstatēti atsevišķi vārdi, kur uzsvērtā nav salikuma pirmā zilbe, un blakus parasti ir biežāk lietojams variants ar uzsvaru pirmajā zilbē, piem., *šo·vakar* : *šovakar* un citi salikteņi ar *šuo-*; *nòmîr* : *no·mîr* ‘nomira’, *viš grib pa·rûnt* : *parûnt* ‘viņš grib parunāt’, *tas bi trîz·desmit² sēstę gadę* ‘tas bija trīsdesmit sestajā gadā’ Dundagā (LVU)¹¹; *tas labākais² – pîrt² svēt·vakaruôs²* ‘tas labākais – pirts sestdienas vakaros’ Kandavā (VLI Raksti VI 261), *zup·rācēņ* : *zuprācēņ* ‘kartupeļu zupa’ Kandavā un Laidzē (VLI Raksti VIII 144); *kas muks garnîsk, tas pa·liks.* ‘kas bēgs gareniski, tas paliks’ Piltenē (FBR XX 58); *šo·gād* ‘šogad’, *ziêrd² uz ven·rēz* ‘pēkšņi dzird’ (VLI), *šo·gād* Puzē (FBR XX 27); *kād·reiz² nuôgāj², ta es rezēj²* ‘kādreiz aizgāju, tad es redzēju’ Snēpelē (VLI); *die·galds²* ‘dievgalds’ Ugālē (FBR VII 21); *es vel nebi pe·zîms* ‘es vēl nebiju piedzimis’, *pruô² pîe Diš·ciêm²* ‘projām pie Dižciema’ Užavā (VLI); *ciê·mât(e)²* ‘cienīgmāte’ Valgālē (FBR IV 66); *nuô·braukt² nuô² kal·n²* ‘nobraukt no kalna’ Vandzenē; *kad·reiz* ‘kādreiz’ Vārvē (VLI); *a·cêrtęs²* ‘atcerēties’ (FBR VIII 120), *es vēlęs tuô diêniņ² pe priēdîts pa·sēdęs²* ‘es vēlējos to dieniņu pie priedītes pasēdējusi’ (FBR VIII 131), *es vēlęs ne·āvš² mât's kuērps kâjiņę* ‘es vēlētos neāvusi mātes kurpes kājiņā’ Ventā (FBR VIII 133); *ciê·mât²* Zlēkās (FBR VII 42).

Stendē reģistrēti daži salikteņi, kam uzsvars mēdz būt otra komponenta pirmajā zilbē. Nereti šādam uzsvaram esot tikai palīguzsvara stiprums, piem.,

⁹ FBR XX (1940) 105–110.

¹⁰ Lvg 30–31.

¹¹ Ar LVU apzīmēti LVU Latviešu valodas katedras izlokšņu materiāli un autores pašas vākumi.

ciē·māt : *ciē·māt*², *ķimēn·sā:ls*² ‘ar ķimenēm sagrausta sāls’, *svēt.vakaruōs*² (LNS I 41). Priedēkļu verbu finītajās formās Stendē verba sakni uzsver tajos gadījumos, kad verba priekšā ir teikumā spēcīgi izcelts vārds, piem., *kūr ta viš pa·liks pa nakt?* ‘kur tad viņš paliks pa nakti?’ Ja loģiskais uzsvars ir uz paša priedēkļa verba, kā arī tad, ja verba priekšā neatrodas teikumā izcelts vārds, runā parasto pirmās zilbes uzsvaru, piem., *kūr ta viš ‘paliks?* (LNS I 43). Tāpat svārstīgs uzsvars dzirdams debitīvā, piem., *ja-iēt sakuōpt*² *tiē putn, kamēr ūdeņs*² *silst, ja·salaiž iēkšā*² ‘jāiet sakopt tos putnus, kamēr ūdens silst, jāsalaiž iekšā’ (LNS I 44). Stendē konstatēts diezgan daudz gadījumu, kur salikumos nav pirmās zilbes uzvara¹².

Taču visvairāk šāds uzsvars salikumos bez emfatiskas artikulācijas ir vērojams divās tāmnieku izloksnēs – Ancē un Popē. Te vairs nevar runāt par atsevišķiem vārdiem, kur blakus pirmās zilbes uzsvaram būtu sastopams arī kādas tālākas zilbes uzsvars. Popes izloksnes aprakstā teikts: „Salikteņos parasti, izņemot tikai nedaudzus, uzsver otro komponentu.”¹³

Ieskatu par uzsvara vietu salikumos šais izloksnēs lai sniedz kādi piemēri: *u* (für *vai*) *ta|d| tēv* (< *tevi*) *veļ|n|s e·nes* (< *ienesa*) *pa tuo cūk|u| couram* (für *caūrumu*)? (LL 115), *ceļ·male* *oū:g*² *smuks kuōks*², *jēm no·ciēt*² ‘ceļmalā auga skaists koks, ņēma nocirta’, *iēt ap·kāt*² *kāllan* ‘iet apkārt kalnam’, *es e·dēv tōve māsē* ‘es iedevu tavai mātai’, *mēs az·gā diū* ‘mēs aizgājām divatā’, *sa·pulcaēt*² *kloūstēs* ‘sapulcināt klausītājus’, *ne·varē ne maī:z*² *is·cept* (-zc-) ‘nevarēja ne maizi izcept’, *paī·broūkt*² *pa up* ‘pārbraukt pār upi’, *Vi·zeme* *ju ploū a viān·ruōē*², *te nē*² ‘Vidzemē jau plauj ar vienroci, te ne’, *viš i več·puīs no·žīves*² ‘viņš ir vecpuišī nodzīvojis’, *ar katēr dār:rb*² *i jāīpa·zīstēs* ‘ar katru darbu ir jāiepazīstas’, *kas pa latvet i pe·žīms, tas latvec* (-ts) *pa·liēk*² ‘kas par latvieti ir piedzimis, tas latvietis paliek’, *sas·tiktēs* ‘satikties’, *aps·vilktēs*² ‘apvilkties’, *ap·loūks* ‘aploks’, *ne·laps : nelaps* (-bs) ‘nelabs’ Ancē (VLI); *več vir·māt paliķ* ‘veca vīramāte palika’, *iz·žīn vāciēšs*² *āra*² *n^o Kuī·zēm*² ‘izdzina vāciešus ārā no Kurzemes’, *at·nāk li tem mājēm* ‘atnāk līdz tām mājām’, *pa·nēst ne·varē* ‘panest nevarēja’, *neša·pruōt*² ‘nesaprot’, *aūkst·prātiks*² (-gs-, -gs) *iēkš*² *sēv* ‘sevī augstprātīgs’, *būs*² *pastaī·diēn*² ‘būs pastardiena’ (VLI), *viž·de:gēns* ‘vīzdegunis’ (FBR XVI 108), *ka āv ne·glaba jērs, ta iē·liēk*² *viņ aīz·galda*² ‘ja aita neglabā jērus, tad viņu ieliek aizgaldā’ (Popes apvidvārdu vārdnīcas kartotēka VLI) **Popē**.

Salikteņi ar uzsvaru otrā komponentā neemfatiskā izrunā ir reģistrēti šur tur arī ārpus tāmnieku apgabala. Jau bija minēts, ka izruna *ciē·māte* sastopama kursiskajās netāmnieku izloksnēs (Lvg 32). Pat pašos jaunākajos vākumos tāda izruna šim vārdam reģistrēta Nīkrācē, Saldū, Valtaīkos (LVU). Lēdmanes iz-

¹² Kārlis Draviņš, *Velta Rūķe, Laute und Nominalformen der Mundart von Stenden*, I, Lund, 1955 (saīsināti LNS I), 42–46.

¹³ L. Krautmane, *Popes pagasta izloksne*, – FBR XVI (1936) 108.

loksnē Vidzemē pierakstīts vārds *pus·nakte* ‘pusnakts’ (VLI), taču nav zināms, vai tāda izruna nav bijusi saistīta ar emfazi. (Varbūt jāpiemin, ka šai izloksnē konstatētas dažas iezīmes, kas saskan ar kursisko izlokšņu īpatnībām, piem., patskaņu *a, e, i, u* pagarinājums tautosillabiska *r* priekšā neatkarīgi no intonācijas).

Daži salikumi ar *pus-* pirmajā daļā, kas neemfatiskā izrunā literārajā valodā un izlokšņu vairumā ir ar pirmās zilbes uzsvaru, dažās augšzemnieku izloksnēs zināmi ar otras zilbes uzsvaru, pie kam izlokšņu aprakstos nav minēts, ka šāda izruna saistītos ar afektu resp. emfazi. Tā, piem., ir *pus·padareīts* ‘puspadarīts’, *pus·gotavs* ‘pusgatavs’ un citi Aknīstē (FBR XV 162), *puš·capts* ‘puscepts’, *puš·apāsts* ‘pusapēsts’ Kalupē (FBR XVIII 32), *pus·zeiūs* ‘pusdzīvs’ un citi Nere-tā (FBR XIX 96), *puš·žēivs* Silajānos un Pildā (LVU), *pus·nūplāukts²* ‘pusnopļauts’, *pus·apgraūsts* ‘pusapgrauzts’ Lubānā (FBR XVII 114).

Varētu būt, ka šādi salikumi ar *pus-* augšzemnieku izloksnēs savu otras zilbes uzsvaru ieguvuši emfatiskā izrunā, bet ar laiku šāda uzsvara vieta vispārināta, sal. *vie·nādi* ‘vienmēr’. Taču drīzāk var domāt, ka šādi salikumi tur varētu būt jaunāki nekā lejzemnieku apgabalā, jo dažās izloksnēs vēl tagad salikteņa vietā lieto vārdkopu, piem., *pušīē apāsc* (-ts) : *pa pušēi² apāsc* ‘pusapēsts’, *pušīē gotovs* : *pa pušēi² gotovs* ‘pusgatavs’ Šķilbēnos (LVU).

Tāpat no dažām augšzemnieku izloksnēm ir ziņas, ka saliktajos numerāļos ar *-padsmī* un *-desmī* otrā daļā vecās paaudzes runā neesot pirmās zilbes uzsva-ra, piem., *pic·pacmīt²* ‘piecpadsmī’, *sež·desmī* ‘sešdesmī’ un citi Višķos (Ceļi IX 371), *četra·pacmīt’* ‘četrpadsmī’, *sept’ēn·d’ēsmīt’²* ‘septiņdesmī’ un citi Dag-dā, *pic·pacmīt’²* un citi Aulejā (LVU). Parasti šāda uzsvara vieta saliktajiem nume-rāļiem augšzemnieku izloksnēs esot tikai emfatiskā izrunā, skat. FBR XII 63 par Biržiem, FBR XV 163 par Aknīsti, FBR XVII 114 par Lubānu u. c.

Tādā kārtā jākonstatē, ka plašākos apmēros nekā literārajā valodā un izlokš-ņu vairumā salikteņa otra komponenta uzsvars neemfatiskā izrunā ir sastopams divās šķirtās teritorijās – Kurzemē un augšzemnieku dialekta malienē.

Salikumos ar priedēkļiem saknes zilbes uzsvars, runājot bez afekta resp. emfazes, ārpus tāmnieku apgabala nav konstatēts.

Šai sakarā jāmin, ka augšzemnieku izloksnēs emocionālā runā biežāk nekā lejzemnieku izloksnēs ir vērojams priedēkļu verbos saknes zilbes uzsvars. Arī lejzemnieku izloksnēs ir konstatēts saknes zilbes uzsvērums noliegtā verbā brī-dinātāja pavēlē, piem., *ne·nāc!* Saldū (Lvg 30), Braslavā, Vilzēnos, Vecatē, Bau-ņos (LVU), *ne·drīkst² laūzt²!* Kūdumā (FBR XV 143), taču daudz plašākos ap-mēros šī parādība zināma augšzemnieku izloksnēs, piem., *ne·laid kāķa ustabá!* ‘nelaid kaķi istabā!’ Ergļos (FBR XIV 121), *nanū·krēit’²!* ‘nenokrīti!’ Aknīstē (FBR XV 162), *nāis·ticit² kàrtupu²!* ‘neaiztieciēt kartupeļus!’ Bebreņē (FBR XVIII

32), *na·licit rùku*²¹ 'nelieciet roku!' Višķos (Ceļi IX 371), *·na·nùoc*²¹ 'nenāc!' Litenē, *lài*² *jis nasa·cèl*² *nu luôvys!* 'lai viņš neceļas no gultas!' Aulejā, *na·švīt*¹ 'nesvied!' Rudzētos, Nirzā (LVU). No Biržiem verba saknes uzsvars zināms lāstu vārdos: *ēst ņ napī·ēst*, *rèit*² *ņ napīsa·rèit*², *sprođgt ņ nanū·sprođgt* (FBR XII 63).

Taču laikam pilnīgi svešs lejzemnieku izlokšnēs ir verba saknes uzsvars, šauboties par to, vai ar verbu nosauktā darbība tiks veikta, piem., *jyus jòu*² *nanū·bràukšēt*² 'jūs jau diezin vai aizbrauksit' Šķilbēnos, *tu jàu*² *Jùoņām*² *napī·rakst'eiši*² 'diezin vai tu aizrakstīsi Jānim' Nirzā (LVU). Tāda paša rakstura laikam ir arī daži no Višķiem zināmie teikumi, piem., *as jau nanū·bràukšu*² (Ceļi IX 371). Liekas, ka noteiktu emocionālu saturu palīdz izteikt saknes zilbes uzsvars arī tagadnes divdabjos ar *be-* Aknīstē, piem., *panyka* (apnika) *jòu*² *i be·sédèit*² (FBR XV 162).

2. Salikuma pirmā komponenta garuma saīsinājums

Veco garumu saīsinājums latviešu izlokšnēs vērojams parasti divos gadījumos — 1) tautosillabiska *r*, *l*, *n*, *m*, *ī* un *u* priekšā un 2) proklizē¹⁴.

Runājot par seno garumu saīsinājumu salikteņu pirmajā komponentā, mūs patlaban var interesēt tikai tie gadījumi, kur saīsinājums var būt radies proklizes dēļ. Sakarā ar to tādi salikteņi kā *viřmāt*² 'vīramāte', *šķelrāciņ*² 'šķēļu rāceņi t. i., sausi kartupeļi', *zālmaīs*² 'zāļu maiss' Dundagā (LVU), *tev·laik* 'tēva laikā' (VLI), *bēn·oukēls* 'bērnauklis' Popē (FBR XVI 108), *serdiē:ņs*² 'sērdienis' Puzē (FBR XX 6), *senāzīs*² 'sienāzis' Zūrās (VLI), *kovārns* resp. *kovārns* 'kovārnis' daudzās tāmnieku izlokšnēs (VLI) u. tml. jāatstāj bez ievēribas, jo te saīsinājums var būt radies tautosillabisko *r*, *l* un citu ietekmē. Tāda veida saīsinājumi ir pazīstami arī ārpus tāmnieku izlokšnēm¹⁵.

Diezgan daudzās tāmnieku izlokšnēs sastop *ā* saīsinājumu vārdos *kāpēc*, *tāpēc*, piem., *kapēc*², *tapēc*² Ēdolē, Kandavā, Laucienē, Popē, Puzē, *kapeic*² : *kapēc*², *tapeic*² : *tapēc*² Spārē (VLI), *kapeic*², *tapeic*² Dundagā (FBR V 137), Ārlavā, Laidzē, Laucienē, Lubezerē, Stendē, Upesgrīvā, *ka·peic*², *ta·peic*² Vandzenē (VLI). Garuma saīsinājums sastopams arī vārdos *kālab*, *tālab*, piem., *kalab* : *kālab*², *talab* : *tālab*² Snēpelē, *kalab*, *talab* Užavā, Vārvē, *kalab* : *kaļb*², *talab* : *taļb*² Jūrkalnē (VLI). Daļā izlokšņu pirmā komponenta garums saīsināts arī vārdā *kādreiz*, piem., *kad·reiz* Ancē, Snēpelē, Vārvē, *kadreiz* Mērsragā, Snēpelē, Zirās (VLI), *kadrēz* Piltenē (FBR XX 56).

Šais vārdos garuma saīsinājums salikteņa pirmajā daļā ir sastopams arī ārpus tāmnieku apgabala. No vienas puses, tas ir sastopams tad, kad emfatiskā iz-

¹⁴ Lvg 141–144.

¹⁵ Lvg 142–143.

runā tiek uzsvērtā otra zilbe, piem., *ka·pēc* : *kàpēc* Valmierā (Lvg 143), *ka·pēc*² Vidrižos (VLI) un citur. No otras puses, ir izloksnes, kur īsums salikteņa pirmajā daļā ir sastopams arī tad, kad neemfatiskā izrunā uzsvērtā ir pirmā zilbe, piem., *kàpēc*², *tapēc*² Bauņos, Braslavā (VLI Raksti VI 124), *kadurēzi* Augstkalnē (FBR XII 19). Liekas, ka te vispārināts emfatiskās izrunas īsums.

Dažās tāmnieku izloksnēs vēl tagad neemfatiskā izrunā otra zilbe ir uzsvērtā daudzajiem salikteņiem ar *šuo-*, piem., *šu·gad* 'šogad' Ancē (VLI), *šo·vakar* Dundagā (LVU), *šo·gād* Puzē (FBR XX 19), Popē (VLI), *šuo·rītās* 'šorīt' Īvandē (FBR VI 56). Izlokšņu vairumā šais salikteņos, kā arī salikteņos ar *tuo-*, uzsver pirmo zilbi, taču divskanis *uo* pirmajā komponentā daudzās izloksnēs saīsināts. Tā saka *šogād* Ārlavā, Dundagā (LVU), Užavā, Vandzenē, Vārvē, Zentenē, Zirās (VLI), *š^uogād* Ēdolē, Kandavā, Kuldīgā, Laidzē, Padurē, Spārē, Stendē, Zlēkās (VLI), *šogad* Lubezerē (FBR XIII 80), Stendē (LNS I 91), Ugālē (FBR VII 16), *šonakt* Dundagā (LVU), Mērsragā (VLI), Piltenē (Lvg 144), Stendē (LNS I 91), Ugālē (FBR VII 16), *šorīt*² Dundagā (LL 117; LVU), Ugālē (FBR VII 16), *šorītas*² Piltenē (FBR XX 55), *šorītās*² Mērsragā (VLI), *šodiēn*² Dundagā (LL 117; LVU); Planīcā (VLI), Piltenē (Lvg 144), Puzē (FBR XX 9), *šoden* Ugālē (FBR VII 16), *šudēn* Ancē un Popē (BB XXIX 320), Puzē (FBR XX 9), *šoreiz* Dundagā (LVU), Stendē (LNS I 91), *šorēi'z* Ugālē (FBR VII 16), *todēļ* 'tādēļ' Ventā (FBR VIII 111).

Ārpus tāmnieku izloksnēm salikteņos ar *šuo-* resp. *tuo-* garuma saīsinājums pirmajā komponentā ir sastopams adverbā *šudien* dziļo augšzemnieku izlokšņu lielākajā daļā. (Augšzemnieku izloksnēs, kur *uo* nav pārvērties par *ū*, saīsinājuma nav.) Tā runā *šud'in*² : *šūkor*² 'šovakar', *šūgot*² 'šogad', *šūreit*² 'šorīt' Aglonā (LVU), *šudi* : *šūnakt*² 'šonakt', *šūvakar*², *šūreit*² Aknīstē (FBR XV 182), *šudin* : *šūgod*², *šūnakt*² Alūksnē (RKr XVII 128), *šud'in*² : *šūkor*², *šūgot*² Aulejā, *šud'in*² : *šūnakt*², *šūreit*² Baltinavā (LVU), *šudin* Barkavā (FBR XIII 23), *šudin* : *šūkār*², *šūrēt*², 'šorīt', *šūnedel*² : *šūndel*² 'šonedēļ' Bebreņē (FBR XVII 50 un 70), *šudi* : *šudin* Biržos (FBR XII 67), *šud'in*² Dagdā, *šud'in*² : *šūgot*², *šūreit*² Izvaltā, *šudin* : *šūreit*², *šūgot*² Jaunlaicenē (LVU), *šud'in* : *šūgod*², *šūžim*² 'šoziem', *šūkor*² Kalupē (FBR XVIII 34 un 44), *šud'in* Kārsavā (FBR XII 51), *šud'in* : *šūgod*² Krāslavā (FBR XII 43), *šud'in*² : *šūgot*² Līksnā, *šudin* Litenē (LVU), *šudin* Līvānos (FBR XX 155), *šudin* Lubānā (FBR XVII 119), *šud'in*² : *šūvokor*², *šūgot*², *šūreit*² Makašēnos (LVU), *šud'in*² : *šūgot*² Nirzā (LVU), *šudin* : *šūnakt*², *šūgot*² Pildā (FBR XIII 43), *šud'in* Silajāņos (VLI), *šud'in* : *šūvosor*² 'šovasar', *šūžim*² Skaistā (FBR XV 48), *šud'in* : *šūvokar*², *šūreit*², *šūgot*² Šķilbēnos, *šud'in*² : *šūgot*², *šūžim*² Vārkavā (LVU), *šud'in*, *šūnedel* : *šūzim*², *šūgod*² Višķos (Ceļi IX 375), *šudin* : *šūkar*² Zasā (FBR XIII 85), *šud'in* : *šūgot*² Zvirgzdinē (LVU). Tikai atsevišķās dziļo

augšzemnieku izloksnēs vārds reģistrēts ar garu *ū*, piem., *šūdin*² Susējā (FBR VII 136). Un tikai no Višķiem pagaidām ir zināma *ū* saīsināšana vārdā *šūonedēļ*.

Varbūt Viškos pazīta arī forma ar neuzsvērtā *e* zudumu (sal. Bebrenes *šūnedel*² : *šūndel*²), kur *ū* tad būtu tautosillabiskā *n* priekšā saīsināts: *šūndel*². Pēc tam īsums paturēts arī formā *šūnedēļ*.

Sakarā ar to, ka citos salikteņos ar *šuo-* augšzemnieku izloksnēs garuma saīsinājuma salikteņa pirmajā komponentā nav, J. Endzelīns domā, ka „... tomēr *šudin* blakus sastopamā *šūnakt* dēļ laikam nav radies no **šuo·dien*, bet neuzsvērtā pozīcijā no *šūodien*, sal. sav. *hiu-t/ag/u* un (?) lat. *hodiē*, ja tas radies no **hō-diē*.“¹⁶

Atceroties to, ka daļā dziļo augšzemnieku izlokšņu, piem., Pildā, Nirzā, Zvirgzdinē, Šķilbēnos un citur nepazīst norādāmo pronomenu *šis*, *šī*, bet lieto *itys*, *it'èi*², varētu domāt, ka salikteņi ar *šuo-* ir jauninājumi citu izlokšņu ietekmē. Varētu iedomāties, ka *šūodien* ticis pārņemts vēl tai laikā, kad salikteņiem nebija nostiprinājies pirmās zilbes uzsvars, tāpēc proklizē radies *uo* saīsinājums.

Daļā dziļo augšzemnieku izlokšņu tiešām nav pazīstami visi salikteņi ar *šuo-*, kas sastopami literārajā valodā un ležzemnieku izloksnēs. Tā *šūovakar* vietā Zvirgzdinē saka *itymā vokorā*, Nirzā — *šud'īņ*² *vokorā*; *šūonedēļ* vietā Zvirgzdinē ir *itū*² *ned'eļi*, Nirzā — *itū*² *ned'eļ*²; *šūorīt* vietā abās izloksnēs saka *šud'īņ*² *nu reita* (LVU).

Pārņemot vēlāk tādus salikteņus kā *šūorīt* un citus, kad jau bija nostiprinājies pirmās zilbes uzsvars, tie gan pārveidoti atbilstoši augšzemnieku skaņu likumiem, bet garuma saīsinājumam salikteņa pirmajā komponentā vairs nebija pamata. Taču pret to runā tas, ka arī tanīs augšzemnieku izloksnēs, kur pronomenus *šis*, *šī* tagad nelieto, ir veci salikteņi ar šo pronomenu formām, kādu nav ne literārajā valodā, ne ležzemnieku izloksnēs, piem., *šēilāiks*² ‘tagad’ Šķilbēnos (LVU); sal. *šēilēik*² : *šēilēiks*² ‘ap šo laiku’ Alūksnē (RKr XV 139). Tas rāda, ka senāk *šis*, *šī* nav bijis svešs arī šais izloksnēs. Bez tam daļā dziļo augšzemnieku izlokšņu nepazīst pronomenus *itys*, *itei*, piem., Aknīstē. Taču arī Aknīstē blakus *šūnak't*² un citiem ir *šūdi*. Tāpēc jāpievienojas J. Endzelīna izvirzītajam skaidrojuma par *šudin* izveidi. Tas nozīmē atzīt, ka vienīgi tāmnieku izloksnēs ir proklizē radies *uo* saīsinājums salikteņos ar *šuo-*. Citiem vārdiem, vienīgi tāmnieku izloksnēs šiem salikteņiem neapšaubāmi ir bijusi uzsvērtā otra zilbe.

Garumu saīsinājums salikteņu pirmajā daļā tāmnieku izloksnēs ir sastopams vēl citos vārdos. Daļai no tiem, sevišķi Ancē un Popē, ir uzsvērtā otra zilbe, piem., *krağ·ârkēls*² ‘spīlarkls’, *ad·mīnš* ‘adminis’ Ancē (VLI), *triz·desēmt* : *trīs·desēmt*² ‘trīsdesmit’ (FBR XVI 119), *ma't'-š·mās* ‘mātesmāsa’ (FBR XVI 113), *viz·değ·gēns* ‘vīzdegunis’ (FBR XVI 108), *sik·coūrmas* ‘sīki caurumains’, *cu·gāļ* ‘cūkgaļa’, *okš·pē:d*² ‘augšpēdu’ un citi Popē (FBR XVI 113), *cukpiēn* ‘cūkpiene’, *cuk-*

¹⁶ Lvg 144.

siliš 'cūksiliņš'; *krašbeņķs* 'sols pie krāsns (kādu sastop visās vecās zvejnieku mājās Kolkā)' Dundagā, *cukpiēņ* : *cūkpiēņ* 'cūkpienes' Ārlavā (LVU), *triskājis* 'trijkājis' Zentenē (VLI), *trispacmit* 'trīspadsmīt' Piltenē (FBR XX 51), *josvakar* (< *juosvakar*?) 'dienu priekš aizvakardienas' Ugālē (FBR VII 29). (Sal. *jūapaīrīt*² 'aizparīt' Piltenē FBR XX 45 un skat. Lvg 519 dsk. ģen. formu no *jis*).

Ārpus tāmnieku izloksnēm tādi senu garumu saīsinājumi troksneņu priekšā salikteņu pirmajā daļā nav zināmi. Tāpēc liekas, ka salikteņi, kas ar savu pirmā komponenta īsumu norādītu uz salikteņa otra komponenta uzsvaru neemfatiskā izrunā, ir sastopami tikai tāmnieku izloksnēs.

Salikumos ar priedēkļiem priedēkļa garuma saīsinājums tāmnieku izloksnēs ir plaši sastopams. Tā kā vienādā mērā netiek saīsināti verbālie un nominālie priedēkļi, tad tie arī aplūkojami atsevišķi.

Verbālie priedēkļi, kuros iespējams sena garuma saīsinājums proklizē, ir *ie-*, *nuo-*, *pār-* resp. *pār-* un *pie-*. Kurzemes izloksnēs bez tam ir sastopams priedēklis *āz-* un *ūz-*. Tā kā *āz-* pats ir jauninājums, tad runāt par sena garuma saīsinājumu gadījumos, kur tāmnieku izloksnēs parādītos īss patskanis, nav droša pamata. Tikpat nedroši ir runāt par *ūz-* saīsinājumu tur, kur tāmnieku izloksnēs sastopams *uz-*, jo nav pierādīts, ka kursiskajās izloksnēs blakus formu *uz-* un *ūz-* nav bijis. Līdz ar to šo priedēkļu apskats te atkrīt.

Verbālā priedēkļa *ie-* saīsinājums konstatēts šādās tāmnieku izloksnēs:

e- Ancē (LL 115; VLI), Ārlavā (LVU), Dundagā (LL 118; FBR III 98; LVU), Laidzē (VLI Raksti VIII 164–165), Lubezerē (FBR XIII 80), Mērsragā (VLI), Popē (FBR XX 10; VLI), Puzē (FBR XX 10), Stendē (LNS I 91), Ugālē (FBR VII 13; LVU), Užavā, Vārvē (VLI), Ventā (FBR VIII 130–131), Zirās (VLI), Zlēkās (FBR VII 36), Zūrās (FBR VII 36; VLI); *je-* Ārlavā, Vandzenē (LVU); *ę-* Piltenē (FBR XX 37); *ję-* Ārlavā (VLI); *'e-* Ancē, Ēdolē, Kandavā, Laidzē (VLI), Popē (FBR XVI 128; VLI), Puzē (FBR XX 10; VLI), Stendē (LNS II 77; VLI), Upesgrīvā, Užavā (VLI), Vandzenē (LVU), Zlēkās, Zūrās (VLI).

Parasti izloksnēs nav sastopama tikai viena priedēkļa forma, bet saīsinātajam variantam blakus parādās *ie-*. Izloksnes, kur pagaidām priedēklis *ie-* reģistrēts tikai saīsinātā veidā, ir šās: Ances, Ārlavas, Stendes, Upesgrīvas un Ventas. Verbālā priedēkļa *ie-* saīsinājums nav konstatēts Alsungā, Cērē (VLI), Dzirciemā (BU VII 232), Engurē (VLI), Īvandē (FBR VI 49; VLI), Jūrkalnē (VLI), Kuldīgā (LVU), Kurmālē, Laucienē, Padurē, Planīcā (VLI), Pūrē (FBR XIV 45), Snēpelē (FBR XVIII 20; VLI), Ulmalē (VLI), Valgālē (FBR V 105), Vārmā, Virbos, Zentenē (VLI).

Ziņas par nominālā priedēkļa *ie-* izrunu izdevās iegūt tikai daļā izlokšņu: *enaīc*² (-ds) 'ienaidis', *eruôč*² 'ieroči', *enāš* 'ienāši' Ārlavā (LVU), *enaīds* Puzē (FBR XX 10), *jesīrms* 'iesirms', *jeruôcs*², *jenaīc*² (-ds) Vandzenē (LVU), *'eskāps*²

(-bs) 'ieskābs', *'enāš* Kandavā, Laidzē (VLI Raksti VIII 165), *'eruōcs²*, *'egaņens* 'iegarens' Stendē (VF 66), *'esīrms*, *'eruōcs²* Vandzenē (LVU), *ielēj* 'ieleja' Ārlavā, *iēsārkanig²* 'iesarkanīgi', *iēškāps²* (-bs) Dundagā (LVU), *ielēj*, *ie-apalš* Kandavā, *ielēj* Laidzē (VLI Raksti VIII 165), *iēkaļniš²* 'iekalniņš' Pūrē (FBR XIV 51), *iēleja^a*, *iēpēļēks²* Snēpelē (FBR XVIII 20), *iēšņa:v²* 'iešņava' Stendē (VF 66), *iāpeliks²* 'iepelēks' Zirās (FBR XX 37), *iēsārkans²* Zūrās (VLI) un adverbs *iēpremišk²* 'iepretim' Ugālē (FBR VII 29).

Verbālpriedēkli *nuo-* saīsina lielā skaitā tāmnieku izlokšņu. *nu-* runā Ancē (VLI), Piltenē (FBR XX 38), Popē (FBR VIII 127), Puzē (FBR XX 29), Užavā (FBR VIII 110, 127), Zlēkās (FBR VII 31), Zūrās (FBR VII 52, VIII 110, 127); *nu^o-* Popē (FBR VIII 110), Zlēkās (VLI); *na-* Zūrās (FBR VII 52); *no-* Ancē (VLI), Ārlavā (FBR XX 107; VLI), Dundagā (LL 118; FBR III 98; LVU), Kurmālē (VLI), Laidzē (FBR XX 107; VLI Raksti VIII 166–167), Lubezerē, Mērsragā, Padurē (VLI), Pastendē (FBR XX 107), Piltenē (FBR XX 37, 56), Planīcā, Popē (VLI), Puzē (FBR XX 15, 16; VLI), Spārē (VLI), Ugālē (FBR VII 12; LVU) Usmā (LVU), Užavā, Vandzenē (VLI), Vārvē (FBR VIII 134; VLI), Ventā (FBR VIII 130), Zentenē (VLI), Zirās (FBR XX 37; VLI), Zūrās (VLI); *n^uo-* Ancē, Ēdolē (VLI), Kandavā (VLI Raksti VIII 166–167), Kuldīgā (VLI), Laidzē (VLI Raksti VIII 166–167), Laucienē, Piltenē (VLI), Popē (FBR XVI 113), Puzē, Spārē (VLI), Stendē (FBR XX 107; LNS II 74; VLI), Upesgrīvā (VLI), Usmā (LVU), Užavā (VLI), Vandzenē (LVU), Vārvē, Zirās, Zlēkās un Zūrās (VLI).

Izlokšnes, kur verbālpriedēklis *nuo-* reģistrēts tikai saīsinātā veidā, ir šādas: Dundagas, Kuldīgas, Kurmāles, Padures, Pastendes, Upesgrīvas, Vārves, Ventas, Zentenes, Izlokšnes, kurās nav reģistrēts šā verbālpriedēkļa saīsinājums, ir: Alsungas, Cēres (VLI), Dzirciema (BU VII 231), Engures (FBR XX 107; VLI) Īvandes (FBR VI 49; VLI), Jūrkalnes (VLI), Lībagu (FBR XX 107; VLI), Nogales (LL 109), Pūres (FBR XIV 44; VLI), Snēpeles (FBR XVIII 20; VLI), Strazdes (FBR XX 107), Ulmales (VLI), Valgāles (FBR V 105; VLI), Vārmās (VLI), Virbu (FBR XX 107; VLI).

Nominālpriedēklis *no-* reģistrēts šādos vārdos un izlokšnēs: *nokaļniš²* 'nokalniņš', *nostū:rs²* 'nostūris', *nokrēšliš* 'nokrēšliņa' Ārlavā (LVU), *nozâr* 'nozare' Laidzē (VLI), *nodūams* 'nodoms' Piltenē (FBR XX 37), *nomâl's* 'nomaļa vieta' Puzē (FBR XX 10), *nokrās* 'nokrāsa', *nomuōc²* (-ds) 'nomods' Vandzenē (LVU), *nomâl* 'nomale', *nomâls* 'nomalis' Vārvē, *nokaļns²* 'nokalne' Zentenē, *nojums* 'nojume' Zūrās (VLI); *n^uo-*: *n^uo·kaļlañs²* Ancē, *n^uogâz* 'nogāze' Kandavā (VLI), *n^uokaļn²* Laidzē (VLI Raksti VIII 167), *n^uokaļns²* Laucienē, *n^uokaļn²* Lubezerē (VLI), *n^uo·mâil's* Popē (FBR XVI 113), *n^uokaļns²* Puzē (VLI), *n^uomi:3s^a* 'nomidzis', *n^uoturiks* (-gs) Stendē (VF 70–71), *n^uokaļns²* Upesgrīvā (VLI), *n^uokaļn²* Vandzenē (LVU), *n^uogâz²* Zūrās (VLI).

Daļā minēto izlokšņu ir sastopami arī vārdi bez nominālpriedēkļa *nuo-* saīsinājuma. Tā ir *nuōmāls² : nuōmēls²* Ancē (VLI), *nuōjum, nuōvakars* Ārlavā (LVU), *nuōvakaŕs², nuōzār, nuōjuŕns²* un citi Kandavā, Laidzē (VLI Raksti VIII 167), *nuōkaļn²* Piltenē (VLI), lok. *nuōude* 'novadā' Puzē (FBR XX 30), *nuōjuŕns², nuōmēls², nuōza:r* Stendē (VF 70), *nuōmal, nuōdaļ* Vandzenē (LVU), *nuōmāls²* Upesgrīvā, *nuōvac (-ds) nuōmēls* Zūrās (VLI).

Ir arī tādas tāmnieku izlokšnes, kurās nominālpriedēkļa *nuo-* saīsinājums nav zināms. Tā runā *nuōkaļns²* Alsungā, Lībagos, Pūrē, Zlēkās (VLI), *nuōkaļn²* Cērē, Engurē, *nuōkaļņ²* Kuldīgā, Kurmālē, Padurē, *nuōkaļn^{e2}* Planīcā, Sakā, Ulmalē, ak. *nuōkaļniņ²* Vārmā (VLI), *nuōvac (-ds)* (FBR V 138), *nuōmal* Dundagā (LVU), *nuōmal* (VLI), *nuōbīl(e)s, nuōmuōds, nuōmel(e), nuōpiētēns* 'nopietns' Īvandē (FBR VI 49), *nuōjum* Mērsragā (VLI), *nuōjums, nuōgal's* Snēpelē (FBR XVIII 20), *nuōmel's* Ugālē (FBR VII 14), *nuōvakaŕs²* Usmā (LVU), *nuōmēls* (VLI), *nuōvads* Užavā (FBR VIII 110), *nuōbarvīlla, nuōmale, nuōmelis, nuōmidzis* Valgālē (FBR IV 64), *nuōvads, nuōmals* Ventā (FBR VIII 130), *nuōgāz² : nuōgāz^e* Virbos, *nuōvac (-ds), nuōmēls* (VLI), *nūovads, nūadaļ* Zirās (FBR XX 37), lok. *nuōvade* Zlēkās (FBR VII 33).

Verbālpriedēkļa *pie-* saīsinājums ir konstatēts šādās tāmnieku izlokšnēs: *pi-* Popē (FBR VIII 110; XVI 113), Užavā (FBR VIII 110); *pe-* Ārlavā (VLI), Vandzenē (LVU); *pē-* Lubezerē (FBR XIII 80), Piltenē (FBR XX 37, 56), Zirās (FBR XX 37); *pe-* Ancē (FBR XX 106; VLI), Ārlavā (FBR XX 106; LVU), Dundagā (LL 118; FBR III 98; V 137; LVU), Jūrkalnē (VLI), Laidzē (FBR XX 106; VLI), Laucienē (LVU), Lubezerē (FBR XIII 70; VLI), Mērsragā (VLI), Piltenē (FBR XX 56), Planīcā (VLI), Popē (FBR XVI 113; VLI), Puzē (FBR XX 28; VLI), Stendē (LNS I 91), Ugālē (FBR VII 12; LVU), Užavā (VLI), Vandzenē (LVU), Vārvē (FBR VIII 134; VLI), Ventā (FBR VIII 130), Zentenē, Zirās, Zlēkās (VLI), Zūrās (FBR VII 36; VIII 130; VLI); *pie-* Ancē (VLI), Dundagā (LVU), Ēdolē, Kandavā, Kuldīgā, Laidzē, Lubezerē, Piltenē (VLI), Popē (FBR XVI 113; VLI), Pūrē, Puzē, Spārē (VLI), Stendē (FBR XX 106; LNS II 73; VLI), Ugālē (LVU), Upesgrīvā (VLI), Usmā (LVU), Užavā, Vandzenē, Vārvē, Zirās, Zlēkās un Zūrās (VLI).

Izlokšnes, no kurām verbālpriedēklis *pie-* ir zināms tikai saīsinātā veidā, ir šās: Ances, Ārlavas, Stendes, Upesgrīvas, Ventas. Izlokšnes, kurās nav reģistrēts verbālpriedēkļa *pie-* saīsinājums, ir šādas: Alsungas, Cēres (VLI), Dzirciema (BU VII 231), Engures (VLI), Īvandes (FBR VI 49; VLI), Kurmāles (VLI), Lībagu (LL 106; VLI), Nogales (LL 109), Padures (VLI), Snēpeles (FBR XVIII 20; VLI), Strazdes (FBR XX 106), Ulmales (VLI), Valgāles (FBR V 105; VLI), Vārmās, Virbu (VLI).

Nominālpriedēkļa *pie-* saīsinājums reģistrēts šādos vārdos un izloksnēs: *pe-*: *pe·kallaņs*² 'piekalne' Ancē (VLI), *pevārt*² 'pievārte', *pegařš*² 'piegarša' Ārlavā (LVU), *uz peguļem* 'uz pieguļu' (LL 121), *pedārps*² (-bs) 'piedarbs' Užavā (VLI), *pegařš* Vandzenē (LVU); *pe-*: *pekaļņ*² Ārlavā (VLI); *pie-*: *pie·kallaņs*² Ancē, *pie·kâb* 'piekabe' Ēdolē, *piekaļņ*² Lubezerē, *pieđârps*², *piekaļņ*² Piltenē, *piekaļ:n*² Spārē, Stendē, *piekaļns*² Upesgrīvā (VLI), *piekrast* 'piekraste', *piesâul* 'piesaule' Vandzenē (LVU), *piegûļ* Zūrās (VLI).

Izņemot Užavu, pārējās tāmnieku izloksnēs ir reģistrēts arī nominālpriedēklis *pie-*. Tā runā *pieđârps*² (-bs) Alsungā (VLI), Dundagā (LVU), Ēdolē, Jūrkalnē, Kuldīgā, Kurmālē, Laucienē, Lībagos, Padurē, Planicā, Pūrē, Snēpelē, Vārmā, Zirās, Zlēkās, Zūrās (VLI), *pieđârps*² (-bs) Cērē, Kandavā, Vandzenē, Vārvē (VLI), ģen. *pieđrab/a/s* Dundagā (LL 117), *pieđraps* (-bs) Ancē, Ārlavā, Engurē, Laidzē, Laucienē Lubezerē, Puzē, Spārē (VLI), Stendē (VF 81), Usmā (LVU), Vandzenē, Virbos, Zentenē (VLI), *pieđrabs* Dundagā (FBR V 127), Pūrē (FBR XIV 47), Puzē (FBR XX 9), Ugālē (FBR VII 14), Valgālē (FBR IV 64), Ventā (FBR VIII 130), *piādraps* Popē (FBR XVI 119), *pieđârps*² (-bs) Īvandē (FBR VI 49), *pieđârbs*² Ventā (FBR VIII 130; VLI), *piāđârbs*² Piltenē (FBR XX 37), Zirās (FBR XX 37), *pieđrabs*² Ventā (FBR VIII 110); *piekaļņ*² Alsungā, Cērē, *piekaļņ*² Kuldīgā, Padurē, *piekaļ:n*² Vandzenē, *piekaļņe²* Ulmalē, *piekaļņ* Kuldīgā, *piekaļns*² Jūrkalnē, Pūrē, *piekaļņ*² Īvandē, *piekaļņ*² Kandavā, *piekaļns*² Laucienē (VLI); *piekurs* Īvandē (FBR VI 49), Snēpelē (FBR XVIII 20), Valgālē (FBR IV 64), *piākurs* Piltenē (FBR XX 37), *piekûrs*², *piegu:!* 'pieguļa' Stendē (VF 81), *pieguļ(a)*² Īvandē (FBR VI 49), lok. *piegļes*² Puzē (FBR XX 10), *pieguļe²* Zlēkās (FBR VII 36), *piegļe²* Zūrās (FBR VII 36), *piesaul^{e2}* Snēpelē (FBR XVIII 20), *piesoūl*² Spārē (VLI).

Verbālpriedēkli *pār-* resp. *pâr-* > *pâr-*² saīsina šādās tāmnieku izloksnēs: *pâr-*: Ventā (FBR VIII 130), Zūrās (FBR VIII 110); *par⁻²*: Ancē (VLI), Popē (FBR VIII 110; XVI 127; VLI), Puzē (FBR XX 10; VLI), Užavā (FBR VIII 110). Tāmnieku izlokšņu lielākajā daļā priedēklis *pār-* palicis nesaīsināts. *pâr-* runā Alsungā, Ancē (VLI), Ārlavā (LL 108; VLI), Cērē (VLI), Dundagā (LL 119; FBR III 98; LVU), Ēdolē, Engurē, Jūrkalnē, Kandavā, Laidzē (VLI), Lībagos (LL 105), Lubezerē (FBR XIII 65), Piltenē (FBR XX 37), Popē (FBR XX 29, 30), Puzē (FBR XX 9, 10; VLI), Spārē (VLI), Stendē (VF 79), Ugālē (FBR VII 13; LVU), Upesgrīvā (VLI), Usmā, Vandzenē (LVU), Vārvē (FBR VIII 134), Ventā (FBR VIII 110), Virbos (VLI), Zirās (FBR XX 37; VLI), Zlēkās (FBR VII 32, 36; VLI), Zūrās (LL 112; VLI); *pâ^r-*: Užavā, Vandzenē (VLI); *pâ-*: Dzirciemā (BU VII 232), Īvandē (FBR VI 58; VLI), Kandavā, Kuldīgā, Laucienē, Lībagos (VLI), Lubezerē (FBR XIII 65), Planicā (VLI), Pūrē (FBR XIV 46; VLI), Snēpelē (FBR XVIII 24; VLI), Ulmalē, Upesgrīvā (VLI), Usmā (LVU), Valgālē (FBR V 105;

VLI), Vārmā, Vārvē, Zentenē, Zlēkās (VLI); *pā(r)-*: Īvandē, Padurē (VLI); *pār-*² 'pār-': Alsungā (VLI), Stendē (VF 80), Vandzenē (LL 106), Zlēkās (FBR VII 32); *pā-*²: Piltēnē (FBR XX 58), Planīcā (VLI), Snēpelē (FBR XVIII 24; VLI), Užavā, Vārmā, Vārvē (VLI), Zirās (FBR XX 37).

Nominālā priedēkļa *pār-* izrunu tāmnieku izloksnēs neizdevās noskaidrot. No Stendes zināma izruna *pār-* vārdos *pārasmeņs*², *pārgu:drs* un citos (VF 79), no Piltēnes un Zirām – *pārgā:ls*² 'pārgalvis' (FBR XX 37), no Kandavas un Laidzes – *pārdruōš*² un citi (VLI Raksti VIII 170–171).

Arpus tāmnieku apgabala priedēkļu saīsinājums ir sastopams tikai nedaudzās izloksnēs.

Ar īsu patskani izrunā priedēkli *pār-* daļā zemgalisko izlokšņu, kur arī citādi *-ar-* līdzskaņu priekšā nav pārvērties par *-ār-*, piem., *paŕbraūkt*² Bārtā, *paŕnācis*² Aizvīķos, *par^abraūkt*² Kursišos (VLI), *paŕbraūca*² Kalētos (LVU) un citur. Matkulē, tāmnieku kaimiņizloksnē, reģistrēts verbālpriedēklis *n^uo-* : *nuō-*² (VLI). Citādi vidus izloksnēs priedēkļu garumi liekas esam saglabāti.

Atsevišķos gadījumos verbālpriedēkļu *ie-*, *nuo-* un *pie-* saīsinājums konstatēts arī Vidzemes lībiskajās izloksnēs. Tā Duntē dažu teicēju valodā dzirdēts *ie-* : *ie-* : *e-*, *nuo-* : *n^uo-* : *no-*, *pie-* : *pⁱe-* : *pe-* (LVU); *pie-* : *pⁱe-* : *pe-* (reti!) arī Pabažos (VLI). Jāmin, ka Duntē daudz šķietami nemotivētu pagarinājumu, piem., *dārps*² (-bs), *es n^uocīrtis*² 'es nocirtišu' : *smaržž*² 'smarža', *viŕš*² 'virši'. Debitīva priedēklis *ja-* vai *jā-*² (LVU).

Priedēkļu garumi visumā paglābti ir arī augšzemnieku izloksnēs. Ap Balviem un Viļaku J. Endzelīns konstatējis *ū* (no *uo*) un *ī* (no *ie*) saīsinājumu, sevišķi priedēkļos *nū-*, *sū-*, *pī-*¹⁷. Jaunākos materiālu vākumos Liepnā un Pededzē priedēkļos blakus konstatēts garums un īsums, piem., *nūkuōpt*² 'nokāpt' : *nu-īt* 'noiet' Liepnā, *nūpierkti*² 'nopirkt' : *nupierku* 'nopirku' Pededzē (VLI). Viļakā tiklab verbālo, kā arī nominālo priedēkļu *ie-*, *nuo-* un *pie-* izruna svārstās starp īsu un pusgaru *i* resp. *u*, piem., *i:brōukt*² 'iebraukt', *i:nūōši*² 'ienāši', *nu:gūojām*² 'nogājām', *nu:mal'e* 'nomale', *pī:trūka*² 'pietrūka', *pī:vakarē* 'pievakare' (LVU).

Liekas, ka pa vecam šā novada izloksnēs ticis saīsināts *i*² < *ie*, *iē* un *ū*² > *uo*, *uō*, kamēr *ī* < *iē*, *ū* < *uō* saglabāts. Tā Viļakā runā *kuks* vai *ku:ks* 'koks', bet *slūta* 'slotā', *siva* vai *si:va* 'sieva', bet *žīsmē* 'dziesma' (LVU). Pededzē lok. *kukā* 'kokā', bet *dūc* (-ts) 'dots', *lipa* 'liepa', bet *zīc* (-ds) 'zieds' (VLI).

Tā kā ne verbālie, ne nominālie priedēkļi *ie-*, *nuo-*, *pie-* > *ī-*, *nū-*, *pī-* nav laužti intonēti, tad to garuma saīsināšana atbilst aplūkoto izlokšņu normai. Garuma saīsinājums priedēkļos šais izloksnēs tāpat nav salīdzināms ar citās izloksnēs vērojamo priedēkļu saīsinājumu.

¹⁷ Lvg 144.

Verbālo priedēkļu *ie-*, *nuo* un *pie-* saīsinājums ir zināms vēl no dažām augšzemnieku izloksnēm. Tā blakus parastajam *pi*-² vienu reizi tekstā atrodams *pi-* Laicenē: *jùopisceļās*² 'jāpieceļas' (FBR VIII 33), Barkavā – *imēst* 'iemest' blakus parastajam *i*-², *nucīerst*² 'nocirst' blakus parastajam *nū*-² (FBR XIII 36). Priedēkļu garumu saīsinājums konstatēts arī Asūnē: *nukuôpt'* *nu kùka*² 'nokāpt no koka'; *nùbràukt'*² *nu koĶna* 'nobraukt no kalna'; *nùkal'neic*² (-ts) 'nokalniņš'; *sùnc*³ *piskrīn* 'pieskrien'; *pidôrps* (-bs) 'piedarbs' (VLI).

Bez tam verbālpriedēkļus saīsina vienā Preiļu izloksnes daļā¹⁸, piem., *iskrēje* 'ieskrēja', *nubràukt'*² 'nobraukt' : *nùkal'ne*² 'nokalne', *piskrīn* 'pieskrien', bet *pidôrps*² (-bs) 'piedarbs' (VLI).

*pidûrkne*² 'piedurkne' reģistrēts arī Pildā (FBR XIII 43). Nevienā no šīm izloksnēm nav vērojams *i* resp. *ū* saīsinājums vārdu saknē.

Garuma saīsinājums priedēklī *pār-* reģistrēts Pildā: *porveššu* 'pārvedīšu' (FBR XIII 58), *porīt'* 'pāriet', *poraûkt'* (-gt) 'pāraugt' (LVU); *porīt'* Krāslavā, *porbràukt'*² Zvirgzdinē (VLI).

Kā redzams, visretāk latviešu izloksnēs ir saīsināts garums priedēklī *pār-*. Tāmnieku izloksnēs, kur tautosillabiskā *r* priekšā ir noticis senu īsu patskaņu pagarinājums, šim īsinājumam par iemeslu var būt neuzsvērta pozīcija, uz ko norāda *par·broûkt*² 'pārbraukt' Ancē (VLI) un Popē (FBR XVI 127).

Visplašāko areālu veido verbālpriedēkļu *ie-*, *nuo-* un *pie-* saīsinājums. Rodas jautājums, vai visur, kur tas vērojams, īsinājumam ir viens un tas pats cēlonis un kāds tas varētu būt.

Matkulē sastopamais verbālpriedēkļa *nuo-* saīsinājums, liekas, radies tāmnieku izlokšņu ietekmē. Ne vairs tik vienkārši jautājums ir izlemjams par Vidzemes lībiskajām, augšzemnieku un pašām tāmnieku izloksnēm. Tā kā verbālpriedēkļus varētu ietekmēt atbilstošās prepozīcijas, tad, iekams atbildam uz šo jautājumu, aplūkosim prepozīciju garumu likteni.

3. Prepozīciju garumu liktenis latviešu izloksnēs

Veca garuma saīsinājums ir iespējams šādās prepozīcijās: *caur*, *dēļ*, *iekš*, *līdz*, *nuo*, *pār*, *pēc*, *pie*, *priekš*. Tā kā mūs patlaban prepozīciju garumu liktenis interesē priedēkļu garuma sakarā, tad aplūkosim tikai tos gadījumus, kur latviešu valodā ir blakus prepozīcija, verbālpriedēklis un nominālpriedēklis. Tas nozīmē aplūkot prepozīciju *nuo*, *pār* un *pie* garuma likteni.

Prepozīciju garumu saīsinājums ir sastopams visos latviešu valodas dialektos. Vispirms aplūkosim prepozīcijas *nuo* un *pie*.

¹⁸ Sal. FBR III 77, 83, 85; tādas pašas ziņas ir devusi arī LVU Latviešu literatūras katedras docente preiļiete A. Stikāne.

Vidus izloksnēs konstatēts prepozīcijas *pie* saīsinājums. *pi^e* reģistrēts Ir-lavā (VLI), *pie : p^le : pe* Daugulos (VLI Raksti VI 64–65), *pe* Lipaiķos, Nīgran-dā (Lat. predl. I 167), Lažā (VLI).

Vidzemes lībiskajās izloksnēs reģistrēts *nuō² : n^{uo}* Ainažos, *no* Alojā, Jeros (LVU), Mazstraupē, *no : nuō²* Rozēnos (VLI), *pie : pe* Alojā (LVU), *pe* Bīriņos (VLI), Jeros (LVU), Mazstraupē, Rozēnos, Umurgā, Viļķenē (VLI).

Augšzemnieku izloksnēs *pie* un *nuō* garuma saīsinājums sastopams dzi-lajās izloksnēs. Tais izloksnēs, kur *ie* un *uo* nepārvērš par *ī* resp. *ū*, šo prepozī-ci-ju saīsinājuma nav.

Samērā nelielā dziļo augšzemnieku izlokšņu grupā – ziemeļaustrumu Vidze-mē un nelielā Sēlijas novadā – tomēr runā *nū²* un *pi²*. Te minamas šādas izlok-snes: Alsviķa (FBR XIX 131; VLI), Annas, Asares, Bejas, Beļavas (VLI), Gulbe-nes (FBR IV 155, 157), Ilzenes, Kalncempju, Karvas, Kurcuma (VLI), Lejasciema (FBR IV 51; Zemzare 116 skk.), Litenes (LVU), Rites, Vīksnas, Zeltiņu un Zie-mera (VLI).

Daļā izlokšņu blakus nesaīsinātajai formai reģistrēta arī saīsinātā. Dažkārt atšķirība vērojama dažāda vecuma vākumos. Tādas paralēlformas reģistrētas Alūksnē (RKR XVII 128 *nu, pi*, LVU – *nū², pi²*), Baltinavā (FBR XI 139 *pi²*, LL 134, LVU, VLI – *nu, pi*), Bebrenē (FBR XVII 50, 73, 74 *nu, pi*, VLI – *nū², pi²*), Bir-žos (FBR XII 67, LL 137 *nu, pi*, VLI – *nu : nū², pi : pi²*), Jaunlaicēnē (FBR VIII 22 *nu*, VLI, LVU – *nū², pi²*), Jaunrozē (FBR VIII 21 *nū² : nu*, VLI – *nū², pi²*), Liepnā (LL 133 *pi*, VLI – *nu : nū², pi²*), Maltā (*nū², pi : pi²* VLI), Mālpupē (*nū² : pi* VLI), Pededzē (*nū² : nu, pi² : pi* VLI), Pilskalnē (*nū² : pi* VLI), Stāmerienē (FBR XIX 122 *nu*, 132 *pi²*), Susējā (FBR VII 136, 151 *nu, pi*, VLI – *nū², pi²*), Vec-laicēnē (FBR VIII 22, 34 *nu, pi²*, VLI – *nū², pi²*), Zasā (FBR XIII 85 *nu, pi*, VLI – *nu : nū², pi : pi²*).

Izloksnēs, kur paralēli runā *ie, uo* un *ī, ū*, prepozīcijas *nuo* un *pie* runā dažādi. Šai grupā minamas šādas izloksnes: Dūres (*nūo² : nū² : nu, pie : pi* VLI), Mei-rānu (*nu, pi* LVU), Seces (*nu, pie : pi* VLI), Zalvas (*nuo : nū² : nu : ni* /sic!/, *pie : pi² : pi* VLI), Neretas (*nu : ni, pi* FBR XIX 111).

Pārējā dziļo augšzemnieku apgabalā runā *nu* un *pi* resp. *pi*. Te minamas šā-das izloksnes: Ābeļu (VLI), Aknīstes (FBR XV 170, 184–185), Aizkalnes (LVU), Andrupines, Asūnes (VLI), Atašienes (Fil. mat. 103), Aulejas, Balvu (LVU), Bar-kavas (FBR XIII 23, 31; VLI), Bērzgales (LVU; VLI), Bērzpils (FBR IV 72–73; VLI), Brigu (VLI), Ciblas (FBR VI 41, 45; VLI), Dagdas (LL 139; LVU; VLI), Dignājas (LVU; VLI), Dricēnu, Dvietes, Ezernieku, Galēnu (VLI), Izvaltas (LVU; VLI), Kalupes (FBR XVIII 34, 45; VLI), Kapiņu (VLI), Kārsavas (FBR XII 51; VLI), Kaunatas (VLI), Krāslavas (FBR XII 30, 42; VLI), Lašu, Liksnas (VLI), Līvānu (FBR XX 154; VLI), Lubānas (FBR XVII 119, 135), Makašēnu (LVU;

VLI), Mārkalnes, Mērdzines, Nautrēnu (VLI), Neretas (FBR XIX 99, 111), Nirzas (FBR VI 46–47; LVU; VLI), Ozolaines (VLI), Pildas (FBR XIII 57; LVU), Preiļu, Prodes, Rēzinas, Rubeņu (VLI), Rugāju (LVU), Rundēnu, Ružinas, Sakstagala (VLI), Skaistas (FBR XII 47–49, XV 48; VLI), Slates, Stirnienes (VLI), Šķilbēnu (LVU), Tilžas (VLI), Varakļānu (FBR XI 118), Vārkavas (FBR IV 71; VLI), Viļakas (LVU; VLI), Viļānu (VLI), Višķu (Ceļi IX 395), Zvirgzdines (FBR X 36–37; VLI).

Tāmnieku izloksnēs prepozīcijas *no* vietā runā *nu* Ancē (VLI), Piltenē (FBR XX 56), Popē (FBR VIII 130), Puzē (FBR XX 10–11), Ugālē (LVU), Usmā (LVU), Užavā (FBR VIII 116, 130), Zirās (FBR XX 56), Zlēkās (LL 111; FBR VII 33, 52), Zūrās (LL 114; FBR VIII 116, 130); *no* Zlēkās (VLI); *no* Ancē (VLI), Ārlavā (FBR XX 108; LVU; VLI), Dundagā (LL 119; FBR III 110; LVU), Kandavā (FBR XX 108; VLI Raksti VIII 240), Kuldīgā, Kurmālē (VLI), Laidzē (FBR XX 108; VLI Raksti VIII 240), Lubezerē, Mērsragā (VLI), Piltenē (FBR XX 56), Planīcā, Popē (VLI), Puzē (FBR XX 10–11), Spārē (VLI), Stendē (FBR XX 108; VF 71), Strazdē (FBR XX 108), Užavā (VLI), Vandzenē (LVU), Vārvē (FBR VIII 134; VLI), Ventā (FBR VIII 116, 130), Zentenē (VLI), Zirās (FBR XX 58; VLI), Zlēkās, Zūrās (VLI); *no* Ancē (VLI), Dundagā (LVU), Ēdolē (VLI), Kandavā (VLI Raksti VIII 240), Kuldīgā, Kurmālē (VLI), Laidzē (VLI Raksti VIII 240), Laucienē, Lībagos, Padurē (VLI), Popē (FBR XVI 127; VLI), Puzē (FBR XX 27, VLI), Spārē (VLI), Stendē (LNS II 74; VLI), Upesgrīvā (VLI), Usmā (LVU), Užavā (VLI), Vandzenē (LVU), Vārvē, Zirās, Zlēkās, Zūrās (VLI); *na* Dundagā (Lvg 662), Zūrās (FBR VII 52).

No Ances, Dundagas, Kuldīgas, Kurmāles, Padures, Spāres, Stendes, Strazdes, Upesgrīvas, Vārves, Ventas, Zentenes, Zlēkām un Zūrām ir zināma pagaidām tikai saīsināta prepozīcijas *no* forma. Prepozīcijas *no* saīsinājums nav reģistrēts Alsungā, Cērē (VLI), Dzirciemā (BU VII 233), Engurē (FBR XX 108; VLI), Ivan-dē (FBR VI 56; VLI), Jūrkalnē (VLI), Nogalē (LL 109), Pūrē (FBR XIV 50; VLI), Snēpelē (FBR XVIII 30; VLI), Ulmalē (VLI), Valgālē (FBR IV 64; VLI), Vārmā, Virbos (VLI).

Prepozīcijas *pie* vietā runā *pi* Ancē (Lat. predl. I 167; LL 115), Dundagā (Lett. Dial. St. 54, 56), Piltenē (Lat. predl. I 167; FBR XX 56), Popē (Lat. predl. I 167; LL 115; FBR XVI 113), Puzē (Lat. predl. I 167; LL 109; FBR XX 11, 20), Sakā (Lat. predl. I 167), Ugālē (Lat. predl. I 167; LVU), Usmā (LVU), Užavā (Lat. predl. I 167; LL 114; FBR VIII 130; VLI), Ventā (Lat. predl. I 167), Zirās (Lat. predl. I 167; FBR XX 56), Zlēkās (Lat. predl. I 167; LL 111; FBR VII 52), Zūrās (Lat. predl. I 167; FBR VII 52); *pe* Alsungā, Ancē (VLI), Ārlavā (FBR XX 106; LVU), Cērē (Lat. predl. I 167), Dundagā (LL 118; FBR III 110; LVU), Jūrkalnē (VLI), Kandavā (Lat. predl. I 167; FBR XX 106), Kuldīgā, Kurmālē (VLI), Laidzē

(FBR XX 106; VLI Raksti VIII 241), Lībagos (LL 106; VLI), Lubezerē, Mērsragā, Padurē (VLI), Pastendē (FBR XX 106), Piltenē, Planīcā (VLI), Popē (FBR XVI 113; VLI), Puzē (FBR XX 22, 30; VLI), Stendē (FBR XX 106; VF 82), Strazdē (FBR XX 106), Ugālē (LVU), Užavā (VLI), Vandzenē (LVU), Vārvē (VLI), Ventā (FBR VIII 130), Zentenē (VLI), Zirās (FBR XX 56; VLI), Zlēkās (VLI), Zūrās (FBR VII 34; VLI); *pe* Ārlavā (VLI); *pē* Piltenē (VLI); *pie* Ancē (VLI), Dundagā (LVU), Ēdolē, Jūrkalnē, Kandavā, Kuldīgā, Kurmālē, Laidzē, Laucienē, Lubezerē, Padurē, Piltenē (VLI), Popē (FBR XVI 113; VLI), Pūrē (VLI), Puzē (FBR XX 29; VLI), Snēpelē, Spārē (VLI), Stendē (FBR XX 106; VF 82), Upesgrīvā (VLI), Usmā (LVU), Užavā, Vandzenē, Vārvē, Zirās, Zlēkās un Zūrās (VLI).

Izloksnes, no kurām prepozīcija *pie* zināma tikai saīsinātā veidā, ir šādas: Ances, Ārlavas, Dundagas, Kuldīgas, Kurmāles, Padures, Pastendes, Popes, Strazdes, Upesgrīvas, Užavas, Vārves, Zlēku un Zūru.

Prepozīcijas *pie* saīsinājums nav reģistrēts Dzirciemā (BU VII 231), Engurē (VLI), Īvandē (FBR VI 58; VLI), Ulmalē (VLI), Valgālē (FBR V 105; VLI), Vārmā un Virbos (VLI).

Prepozīciju *pār* daudzās latviešu izloksnēs tagad nelieto, bet ar to pašu nozīmi pazīst *par*, kas var pārvērsties par *pa*. Visvairāk *pār* sastop vidus izloksnēs. No tāmnieku izloksnēm *pār* reģistrēts Piltenē (VLI), citās lietojams *par* resp. *pa*. Bez VLI tādas pašas ziņas sniedz VLI Raksti VIII 240 par Kandavu un Laidzi, FBR XVI 127 par Popi, FBR XVIII 29 par Snēpeli, VF 79 par Stendi un LL 112 par Zūrām.

Liekas, ka no *pār* ir radies *por*, kas reģistrēts Dagdā, Līksnā, Kārsavā un Preiļos (Lvg 118). Citādi arī augšzemnieku izloksnēs parasti *pār* vietā tagad lieto *par* (VLI).

Salīdzinot prepozīcijas ar atbilstošajiem verbālpriedēkļiem un nominālpriedēkļiem, jākonstatē, ka visvairāk saskaņas to starpā ir tāmnieku izloksnēs. No pārējām izlokšņu grupām te būtu jāmin tikai dažas izloksnes. Iekams atbildam uz iepriekš izvirzīto jautājumu par verbālo un nominālo priedēkļu īsuma iemeslu, aplūkosim vēl seno garumu likteni salikumu otrā daļā.

4. Seno garumu liktenis salikumu otrā daļā

Jautājumā par salikumu pirmā resp. otra komponenta uzsvāru kādā mērā var noderēt arī novērojumi par salikumu otra komponenta garuma likteni. Jo vecāks kādam saliktenim ir pirmās zilbes uzsvārs, jo vairāk lībiskajās izloksnēs ir iespējams neuzsvērtā garuma saīsinājums otrā komponentā. Ja pirmās zilbes uzsvārs ir relatīvi jauns, tāds otra komponenta saīsinājums mazāk gaidāms.

Salikumu otra komponenta garuma saīsinājums tāmnieku izloksnēs atsevišķos gadījumos ir sastopams. Tā vairākās izloksnēs ar otra komponenta īsumu runā *pilsētas* vārdu. Ir *pilsac*² (-ts) (LVU): *pilsēc*², lok. *pilste*² Ancē (VLI), *pilsac*² (-ts) : *pilsâc*² (-ts) Ēdolē (VLI), *pilsats*² Piltenē (FBR XX 39), *pilsts*² Popē (FBR XVI 108), *pilsets*² Pūrē (FBR XIV 48), *Vēņcpilsts*² 'Ventspils' Puzē (FBR XX 11), ak. uz *pilsat*² Valgālē, uz *pilst*² Užavā, *pilsac*² (-ts) Vandzenē, Vārvē, Zūrās, ak. *pilsat*² Zlūkās (VLI). Piltenē reģistrēts vārds *sīardasts*² 'sirdēsti' (FBR XX 45), Stendē *sīrdēsc*² (LNS I 90), Puzē ģen. *trīniš* 'trinīšu' (FBR XX 27), Ugālē *paīrit* 'parīt' (FBR VII 29), Dundagā *parads* 'parāds' (FBR V 137), *azat* 'azots' (FBR V 136), Pūrē *pavests* 'pavēste' (FBR XIV 48), Puzē lok. *pa:rdē* 'parādā' (FBR XX 7), Užavā *jajit* 'jāiet' (VLI). Visos šais gadījumos otra komponenta garums var būt saīsināts tikai tāpēc, ka bijis neuzsvērts. Turpretī tādos vārdos kā *tikmer* 'tikmēr', *kamer* 'kamēr', *āzper*² 'aizpērn' Ugālē (FBR VII 29), *vis:apkart* 'visapkārt' Mērsragā (VLI), *svēdēn*² 'svētdiena' Ancē (VLI), Puzē (FBR XX 11), *svēd'n*², *šu:dēn* 'šodien' Popē (FBR XVI 108) garuma saīsinājumu var būt sek-mējis tautosillabiskais *r* resp. *n*. Te jāpiemetina, ka nedēļas dienu nosaukumos un adverbā *šodien* tāmnieku izlokšņu vairumā garuma saīsinājuma otrā komponentā nav. Tā runā *svēdiēn*² Ārlavā, Dundagā (LVU), Engurē, Laidzē, Lau-cienē, Lībagos, Lubezerē, Mērsragā, Pastendē, Piltenē, Ulmalē, Upesgrīvā, Us-mā, Užavā, Vārmā, Vandzenē (VLI), Ventā (FBR VIII 116), Zentenē, Zlūkās, *svēdiē:n*² Stendē (LNS I 74), *svēdiēn*² Virbos, *svēdiēn*² Kandavā, Lībagos, Noga-lē, Pūrē (VLI), Lubezerē (FBR XIII 69), Užavā, *svēdiē:n*² Spārē (VLI), *sēzdiā:n*² 'sestdiena' Puzē (FBR XX 11).

Kaut arī Vidzemes lībiskajās izloksnēs tautosillabiskā *r*, *l* un citu priekšā ga-rumus nemēdz tā saīsināt kā tāmnieku izloksnēs, tomēr salikteņos ar *dienas* vār-du otrā daļā te saīsinājums sastopams daudz plašākā mērā. Tā runā *trežden* 'trešdiena' Alojā (FBR XIX 78), *piēgdan*² 'piektdiena' Salacā (RKr XIII 75), *sez-denc* 'sestdiena' Svētcimā (FBR XV 57), *šuōdeñ*² *i sezdeñ*² 'šodien ir sestdiena' Pociemā, *sveīdan*² : *sveīdiēn*² 'svētdiena' Limbažos (VLI), *sveīden*² Lādē (FBR XI 67), Liepupē, Stienē, *reiz sveīden*² *diēna*² *pec puzden* 'reiz svētdienas dienā pēc pusdienas' Vainižos (VLI), *sveīden*² Duntē (LVU), *sveīdan*² Tūjā (FBR VIII 58), *svētden*² Viļķenē (FBR XIV 58), *svēden*² Mazstraupē, Rozēnos, *šuede* 'šodien' Umurgā, *viēndēn*² 'viendien' Viļķenē (VLI), Dauguļos (VLI Raksti VI 21).

Tāpat daudzās Vidzemes lībiskajās izloksnēs ar īsu patskani otrā daļā runā vārdus *kamēr*, *tamēr*, *tikmēr*, piem., *kamēr* Alojā (FBR XIX 78), *kamēr*, *tikmēr* Lādē (FBR XI 67), Vitrupē (FBR XIV 58), *kame(r)*, *tame(r)t* Liepupē (FBR VIII 58), *kamert*, *tikmert* Tūjā (VLI), *kamet*, *tamet* Duntē (FBR VIII 58), *kamer*, *tikmer* Salacā, Stienē (VLI), *kamar* Limbažos (FBR IV 87), *kama(r)t*, *tikma(r)t* Tūjā (FBR VIII 58), *viēnmer*² 'vienmēr' Bīriņos (VLI).

Blakus šiem, gadījumiem jāmin tādi, kur garuma saīsinājumu neietekmē nekādi citi blakus apstākļi, izņemot neuzsvērto pozīciju. Te minami vārdi *pūrvet* 'pūrvietā' Nabē (FBR XI 67), Duntē (LVU), *pūr(v)et* Vainižos (FBR XIV 82), *pūret* Alojā (FBR XIX 78), *kapset* 'kapsēta' Dauguļos (VLI Raksti VI 21), *priēkšoc* (-ts) 'priekšauts' Tūjā (FBR VIII 58), *paldas* 'paldies' Salacā (RKr XIII 75), *paldes* Pālē (FBR XIV 58), *pagašnedel* 'pagājušo nedēļ' Lādē (FBR XI 67), *izgašgād* 'izgājušo gadu' Duntē (FBR VIII 58), Lādē (FBR XI 67), *aploks* 'aploks' Alojā (FBR XIX 78), Jeros (LVU), *aplaks* Nabē (FBR XI 67), Salacā (RKr XIII 75), Tūjā (FBR VIII 58), Vainižos (FBR XIV 82), ak. *aplag* 'aploku' Viļķenē (FBR XIV 58), *atslēg* 'atslēga' Nabē (FBR XI 67), *aclaks* (-ts-, -gs) Limbažos (FBR IV 87), *aclag* (-ts-) Tūjā (FBR VIII 58), *aclēks* (-ts-, -gs) Salacā (RKr XIII 75), *aclegs* (-ts-) Stienē (FBR VIII 58), *aclēks* (-ts-, -gs) Vainižos (FBR XIV 82), *panastnek* 'panāksnieki' Lādē (FBR XI 67), Pālē, Vitrupē (FBR XIV 58), *aizes* 'aizies' Lādē (FBR XI 67), *aiziet* Dauguļos (VLI Raksti VI 21), *jāet*² 'jāiet' Vainižos (FBR XIV 82), *aizet* 'aiziet' Nabē (FBR XI 67), *palēk* : *palak* 'paliek' Salacā (RKr XIII 75), *kapec* 'kāpēc', *tapec* 'tāpēc' Alojā (FBR XIX 78), Koņos (VLI), Pālē (FBR XIV 58), Stienē, Tūjā, Vainižos (VLI) un citur.

Garuma saīsinājumu salikumu otrā daļā sastop arī augšzemnieku izloksnēs. Tā diezgan daudzās izloksnēs, kur *ie* > *i*, nedēļas dienu nosaukumi ir ar īsu *i*, piem., *pīrmudina* 'pirmdiena', *ūterdina*² 'otrdiena' Alūksnē (RKr XVII 128), *svādina*² 'svētdiena' Alsviķī, Beļavā, Litenē, Stāmerienā (FBR XIX 122), *pyřmudine* Barkavā (FBR XIII 23), *pīrmūodina*² Daudzesē (FBR XVII 149), *sazdina* 'sestdiena' Jaunrozē (FBR VIII 34), *svà(t)d'ina*² Krāslavā (FBR XII 30), *svàd'inē*² Zvirgzdinē (FBR IX 26) un citur. Tāpat augšzemnieku izloksnēs *paldies* vietā dzird *pàl-dis*², piem., Biržos (FBR XII 67), Lubānā (FBR XVII 119), Neretā (FBR XIX 99), *pal'dis* Bebrenē (FBR XVII 50), *paļd'is* Kalupē (FBR XVIII 34) un citur.

Arī augšzemnieku izloksnēs ir saīsināti tādi vārdi kā *ozut'a* 'azots' Ciblā (FBR VI 34), *ozutē* Lubānā (FBR XVII 119), Susējā (FBR VII 136), *porads* 'parāds' Alūksnē (RKr XVII 127), Jaunrozē (FBR VIII 34), Gulbenē (FBR V 148), *podums* 'padoms' Alūksnē (RKr XVII 128), Ciblā (FBR VI 34), Jaunrozē (FBR VIII 34), *opluks* 'aploks', *kamar* : *kamer* : *kamert* 'kamēr' Alūksnē (RKr XVII 128, 127), *viņruce* 'vienroce' Aknīstē (FBR XV 170).

Neuzsvērtu sakņu garuma saīsinājums salikuma otrā daļā ir zināms pat no dažām vidus izloksnēm. Tā Augstkalnē, kur veco ļaužu runā saīsināti dažu piedēkļu garumi, ir reģistrēts *aizbedza* 'aizbēga' (FBR XII 13), Bēnē – *pievila*, 'pievīla' (FBR XVI 140).

Salīdzinot dažādās izlokšņu grupas savā starpā, redzams, ka visbiežāk salikumu otras daļas garums saīsināts Vidzemes lībiskajās izloksnēs. Tāmnieku un augšzemnieku izloksnēs salikumu otra komponenta garums visbiežāk saīsināts

tais gadījumos, kad salikuma sastāvdaļas zaudējušas semantiskos sakarus ar pamatvārdu, piem., *parāds : parādīt*, kā arī tad, ja kāda no sastāvdaļām pati par sevi nav lietojama, piem., *azuots*.

Izmantojot iegūtās ziņas, mēģināsim tagad atbildēt uz jautājumu, vai priedēkļu garumu saīsināšanai tāmnieku, Vidzemes lībiskajās un augšzemnieku izloksnēs ir viens un tas pats cēlonis un kāds tas varētu būt.

Var būt, ka augšzemnieku izloksnēs konstatētajā priedēkļu garumu saīsinājumā ir kādas reminiscences no tā, ka verbālpriedēkļi bijuši runājami bez uzsvara. Taču dziļajās augšzemnieku izloksnēs, kurās verbālpriedēkļi *ie-*, *nuo-* un *pie-* saīsināti, ir saīsināts garums arī prepozīcijās *nuo*, *pie*. Sakars starp prepozīcijām un verbālpriedēkļiem augšzemnieku izloksnēs ir izjūtams, kā rāda vokālisms prepozīcijās un verbālpriedēkļos *ap(-)*, *da(-)* *pa(-)*¹⁹. Tāpēc drīzāk varētu iedomāties, ka Preiļos verbālpriedēkļi *nu-*, *pi-* ir radušies prepozīciju *nu*, *pi* ietekmē. Kad *pi-* vietā bija ieviesies *pi-*, tad arī seno *i-* sistēmas dēļ nomainīja *i-*. Nominālpriedēkļi Preiļos palikuši bez verbālpriedēkļu resp. prepozīciju ietekmes, tikai Asūnē jūtama tendence vienādot prepozīcijas, verbālpriedēkļa un nominālpriedēkļa formu.

Vidzemes lībiskajās izloksnēs prepozīciju garumu saīsinājums nav ar tādu sistēmas raksturu kā augšzemnieku izloksnēs. Duntē blakus *nuo*, *pie* pat nav reģistrēts kāds cits variants. Tāpēc priedēkļu garuma saīsinājums prepozīciju ietekmē te neliekas būt iespējams. Tā kā šais izloksnēs ir arī citi saskaņas gadījumi ar Kurzemes izloksnēm²⁰, tad iespējams, ka te jākonstatē vēl viens.

Tāmnieku izloksnēs ir saīsināti garumi tiklab prepozīcijās *nuo* resp. *pie*, kā arī atbilstošajos verbālpriedēkļos un pa daļai arī nominālpriedēkļos. Tas var mudināt domāt, ka te bijusi tāda pati attīstības gaita, kādu iedomājāties Asūnes izloksnē, proti, no neuzsvērtajām prepozīcijām īsums ieviests vispirms verbālpriedēkļos, bet pēc tam sākts pārnests arī uz nominālsalikumiem.

Tāmnieku izloksnēs verbālpriedēkļi tiešām ir ietekmējuši nominālpriedēkļus. To rāda tas, ka daļā izlokšņu ir atsevišķi nominālsalikumi, kur priedēklī gaidāmās stieptās intonācijas vietā ir lauztā intonācija. (Par to skat. 100. – 103. lpp.) Tāpat uzmanību saista arī tas fakts, ka priedēkļu garuma saīsinājums sastopams vairāk jaunākos nominālsalikumos nekā vecos.

Taču garuma saīsinājums salikumu pirmajā daļā troksneņu priekšā (skat. 97. – 98., 99. – 100. lpp.), salikumu otras daļas garuma labāks saglabājums nekā Vidzemes lībiskajās izloksnēs (skat. 109. – 110. lpp.), kā arī otra komponenta uzsvēruma saliktenos resp. saknes zilbes uzsvars salikumos ar priedēkļiem neemfa-

¹⁹ Lvg 118–119.

²⁰ J. Endzelīns, Kuršu pēdas rietumu Vidzemē, – FBR III (1923), 5. – 7.

tiskā izrunā rāda, ka tāmnieku izloksnēs pirmās zilbes uzsvars salikumos nav bijis vispārināts. Sakarā ar to priedēkļu garuma saīsinājums var būt radies proklizē.

Spriežot pēc vārdkopu komponentu uzsvēruma teikumā, vismaz daļā salikteņu var gaidīt senu pirmās zilbes uzvaru. Viens no tādiem vārdiem tāmnieku izloksnēs ir *pilsēta* resp. *pilsāts* (skat. 103. lpp.), kur vārdkopā ir iedomājams uzsvars *'pils sēta* kā pretstats parastajai *'lauku* resp. *'zemnieku sētai*. Tas saskan ar J. Endzelīna konstatējumu: „Bieži lietojamos savienojumos, kas pēc nozīmes jau uzskatāmi par salikteņiem, nōminālo atribūtu uzsvēņ stiprāk nekā sekojošo nōmenu, piem., *labas dienas* „sveicinājumi“, *tiesas vīrs*.“²¹ Pirmās zilbes uzsvars tātad būtu gaidāms arī tādos salikteņos kā *dievgalds*, *cūksiliņš* un citos, taču Ugālē runā *die·galds*, un dundadznieku *cuksiliš* var būt radies tikai no *cūk·siliņš*. Tāpēc liekas, ka tāmnieku izloksnēs (un varbūt vispār kursiskajās izloksnēs, sal. *cie·māte* Valtaiķos un citur), vārdkopas komponentiem saaugot saliktenī, ir bijis raksturīgs salikteņa otras daļas uzsvars. Salikumos ar priedēkļiem resp. refleksīvajos priedēkļu verbos uzsvērtā liekas bijusi verba saknes zilbe, sal. *ances jaīpa·zīstēs* no *jaiepa·zīsties*, *aps·vīlktse*² no *apsi·vīlkties*. Šādu salikumu uzvaru tāmnieku izloksnes ar laiku zaudējušas, pakļaujoties latviešu valodā raksturīgai pirmās zilbes uzsvēršanas tendencei. Visvairāk pie vecās izrunas vēl turas *ances* un *Popes* izloksnes pārstāvji.

Liekas, ka Vidzemes lībiskajā apgabalā nokļuvusi lielāka kurzemnieku grupa²² vēl tai laikā, kad viņiem salikumos ar priedēkļiem nebija vispārināts pirmās zilbes uzsvars. Atliekas no tam tad būtu *Duntē* un citur konstatētais verbālpriedēkļu saīsinājums. Taču Vidzemes izloksnēs agrāk nekā tāmnieku izloksnēs ir ieviesies salikumos pirmās zilbes uzsvars. Tā liek domāt tas fakts, ka Vidzemes lībiskajās izloksnēs senie garumi vairāk saīsināti salikumu otrā daļā, kamēr tāmniekiem — pirmajā daļā. Vispār liekas, ka pirmās zilbes uzsvars vispirms nostiprinājies Latvijas vidienē.

Avotu apzīmējumi tekstā

- Fil. mat. — Filoloģijas materiāli, Profesoram J. Endzelīnam sešdesmitajā dzimšanas dienā veltīts rakstu krājums, Rīgā, 1933.
Lett. Dial. St. — A. Bezenberger, Lettische Dialekt-Studien, Göttingen, 1885.
LL — J. Endzelin, Lettisches Lesebuch, Grammatische und metrische Vorbemerkungen, Texte und Glossar, Heidelberg, 1922.

²¹ Lyg 33.

²² Skat. arī E. Mugurevičs, Lībieši, — Latvijas PSR mazā enciklopēdija, II, Rīgā, 1968, 337.

- LNS – K. Draviņš, V. Rūķe, Laute und Nominalformen der Mundart von Stenden, 1. Einleitung, Akzent und Intonation, Lautlehre, Lund, 1955. 2. Wortbildung, Deklination und Komparation, Lund, 1956.
- Lat. predl I – M. Эндзелин, Латышские предлоги, I ч., Юрьев, 1905.
- RK_r – Rīgas Latviešu biedrības Zinību komisijas Rakstu krājums.
- VF – K. Draviņš, V. Rūķe, Verbalformen und undeklinierbare Redeteile der Mundart von Stenden. Verben, Adverbien, Präpositionen und Präfixe, Partikeln, Konjunktionen, Lund, 1958.
- VLI – Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Valodas un literatūras institūta materiāli.
- VLI Raksti – Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Valodas un literatūras institūta Raksti.
- Zemzare – D. Zemzare, Valodas liecības par Lejasciema novadu, Rīgā, 1940.

Izlokšņu apzīmējumi kartoshēmās

Kurzemē

1 Venta (bijusī Sarkanmuiža)	74 Laidze
2 Pope	75 Vandzene
3 Vārve	76 Lauciene
4 Zūras	77 Lībagi
5 Užava	78 Strazde
6 Ziras (jeb Dziras)	79 Zentene
7 Piltene	80 Kuldīga
8 Zlēkas	81 Renda
9 Ēdole	82 Valgāle
10 Padure	83 Virbi
11 Jūrkalne	84 Kandava
12 Alsunga	85 Cēre
13 Īvande	86 Dzirciems
14 Ulmale	87 Pūre
17 Planīca	88 Vārma
18 Kurmāle	90 Matkule
19 Saka	119 Mērsrags
23 Snēpele	120 Engure
62 Ance	
63 Dundaga (jeb Dundanga)	Vidzemē
64 Puze	189 Dunte
65 Ārlava	198 Bīriņi
66 Lubezere	384 Jaunroze
67 Nogale	385 Jaunlaicene
68 Upesgrīva	386 Veclaicene
69 Ugāle	387 Karva
70 Usma	388 Dūre
71 Spāre (jeb Spārne)	389 Ilzene
72 Stende	390 Zeltiņi
73 Pastende	391 Alsviķis

- 393 Lejašciems
394 Beļava
395 Kalncempji
401 Vecgulbene
402 Stāmeriene
417 Lubāna
421 Meirāni
- Zemgalē
- 352 Sece
356 Ābeļi
359 Zalva
362 Birži
366 Rite
368 Aknīste
369 Susēja
370 Slate
372 Asare
373 Prode
435 Dignāja
441 Rubeņi
442 Bebrene (resp. Kaldabruņa)
443 Dviete
448 Laši
449 Pilskalne
454 Rauda
455 Svente
456 Laucesa
457 Skrudaliēna
458 Saliēna
459 Kurcums
460 Demene
461 Silene
509 Kaplava
- Latgalē
- 425 Barkava
426 Varakļāni
427 Viļāni
432 Atašiēna
433 Stirniēna
434 Galēni (bij. Vidsmuiža)
436 Līvāni
437 Rudzēti
438 Vārkava
439 Preiļi
440 Silajāni
- 445 Kalupe
446 Aizkalne (bij. Jāsmuiža)
447 Aglona (jeb Eglūna)
450 Liksna
451 Višķi
452 Naujene
453 Biķernieki
469 Liepna
470 Vīksna
471 Viļaka
473 Balvi
474 Šķilbēni
475 Rugāji
476 Bērzpils
477 Tilža
478 Baltinava
479 Gaigalava
480 Nautrēni
481 Kārsava
482 Dricēni
483 Sakstagals
484 Makašēni
485 Bērzgale
486 Mērdzīne (jeb Mērdzene)
487 Zvirgzdīne (jeb Zvirgzdene)
488 Cibla
489 Ružina
490 Ozolainē
491 Rēzna
492 Pilda
493 Nīrza
494 Malta
495 Kaunata
496 Rundēni (jeb Rundāni)
497 Istra
498 Andrupīne (jeb Andrupene)
499 Ezernieki (bij. Bukmuiža)
500 Šķaune
501 Kapiņi
502 Auleja
503 Dagda
504 Asūne
505 Izvalta
506 Krāslava
507 Skaista
508 Robežnieki
510 Indra
511 Brigi
512 Pasiēna

ÜBER DIE AKZENTSTELLE IN ZUSAMMENSETZUNGEN IN DEN TAHMISCHEN MUNDARTEN

Zusammenfassung

Im Zusammenhang mit dem in den tahmischen Mundarten der lettischen Sprache vorkommenden Akzent auf dem zweiten Bestandteil der Komposita bzw. auf der Wurzelsilbe der Präfixialderivate, ist in diesem Beitrag ein Versuch gemacht, klarzustellen:

- 1) in welchen tahmischen und anderen Mundarten der Akzent auf der nicht ersten Silbe in nichtemphatischen Artikulation vorkommt,
- 2) in welchen Fällen die Länge des ersten Bestandteiles der Zusammensetzung in tahmischen und anderen Mundarten gekürzt ist,
- 3) was für eine Form Präpositionen haben, die daneben auch betreffende Verbalpräfixe und Nominalpräfixe haben,
- 4) ist die Länge des zweiten Bestandteiles der Zusammensetzungen bewahrt worden.

Die Verfasserin ist der Meinung, daß in den tahmischen Mundarten vorkommender, heutzutage ungewöhnlicher Akzent der Zusammensetzungen als Reminiszenz der früheren Akzentstelle der Zusammensetzungen zu betrachten ist.